

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

КУЗНЄЦОВ ДМИТРО ДМИТРОВИЧ

УДК 342.9 (477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Дрозд Олексій Юрійович,

Бюро економічної безпеки України,

керівник Департаменту організаційного забезпечення діяльності

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Гетьман Євген Анатолійович,

Національна академія правових наук України,

головний учений секретар

кандидат юридичних наук

Шепетько Сергій Анатолійович,

Київська обласна рада,

начальник управління аналізу обласного бюджету та внутрішнього фінансового контролю виконавчого апарату

Захист відбудеться «22» березня 2025 р. об 11⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Автореферат розісланий «21» лютого 2025 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ксенія КУРКОВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Протягом усієї історії існування України як самостійної та незалежної держави проблема корупції була й залишається однією з найбільш нагальних. Корупція становить серйозну загрозу для розвитку країни, адже сповільнює економічні та соціальні процеси, гальмує реалізацію реформ, відлякує інвесторів тощо. Вона підриває режим законності та верховенства права в суспільстві, що призводить до політичної нестабільності, дискредитації владних інституцій та низької довіри громадян до правоохоронної та судової системи. В умовах сьогодення корупція є прямою загрозою для забезпечення територіальної цілісності й незалежності країни, яка бореться проти повномасштабної агресії з боку російської федерації.

Усвідомлюючи вказану вище проблему, законодавцем було прийнято Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX, яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки. Цей нормативно-правовий акт має комплексний характер та охоплює діяльність усіх без винятку органів державної влади, зокрема Служби безпеки України, на яку покладено низку важливих завдань і функцій щодо захисту суверенітету й територіальної цілісності. З огляду на зазначене вище, вкрай важливо забезпечити ефективне функціонування адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, присвячені реалізації антикорупційної програми в різних сферах суспільного життя, у своїх наукових працях розглядали: А. В. Гайдук, Н. В. Гришина, Д. Г. Заброда, Л. А. Зубкова, І. О. Калугіна, В. В. Крижна, А. О. Левчук, В. І. Литвиненко, М. І. Мельник, В. І. Риндюк, С. С. Рогульський, К. В. Ростовська, С. В. Сокирко та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі зазначене питання є фактично неопрацьованим саме в контексті діяльності Служби безпеки України.

Таким чином, наявність прогалин і недоліків правового та організаційного характеру, пов'язаних із реалізацією антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність і своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, затвердженої Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX; Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. Роботу підготовлено з урахуванням положень Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, затвердженої

постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220; Антикорупційної програми Служби безпеки України на 2021–2024 роки, затвердженої наказом від 19 квітня 2021 року № 126. Дисертація узгоджується з темою науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі чого розробити й надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад реалізації цієї програми.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких завдань:

- удосконалити поняття та розкрити сутність діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми як об'єкта адміністративно-правового дослідження;
- визначити поняття адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;
- схарактеризувати нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми та встановити місце серед них адміністративного законодавства;
- з'ясувати особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми;
- окреслити напрями реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;
- проаналізувати адміністративно-правові інструменти з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;
- розкрити порядок здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;
- узагальнити особливості правового статусу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як суб'єкта реалізації адміністративної програми;
- запропонувати напрями вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Об'єктом дослідження є правові відносини, які виникають у процесі реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Методи дисертаційного дослідження. Основу дисертаційного дослідження становлять як загальні, так і спеціальні методи наукового пізнання, застосування яких дало змогу комплексно підійти до виконання поставлених завдань. Так, використання логіко-семантичного та аналітичного методів дало змогу удосконалити поняття та розкрити сутність діяльності

Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми як об'єкта адміністративно-правового дослідження (підрозділ 1.1), а також визначити поняття адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 1.2). Щоб надати характеристику нормативно-правовим засадам діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми та встановити місце серед них адміністративного законодавства (підрозділ 1.3); з'ясувати особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми (підрозділ 1.4); окреслити особливості правового статусу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як суб'єкта реалізації адміністративної програми (підрозділ 3.1), було використано метод документального аналізу. Структурно-логічний і системно-функціональний методи уможливили опрацювання напрямів реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 2.1), дали змогу схарактеризувати адміністративно-правові інструменти з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 2.2), а також розкрити порядок здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 2.3). З метою розроблення пропозицій щодо напрямів удосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (підрозділ 3.2) застосовано методи моделювання та прогнозування.

Науково-теоретичне підґрунтя роботи становлять праці науковців з галузі адміністративного й конституційного права. У роботі використано також здобутки фахівців з інших галузевих дисциплін, таких як теорія держави та права, теорія управління, соціологія, психологія, філософія тощо.

Нормативно-правову основу дисертаційної роботи становлять Конституція України, міжнародні договори й угоди, що були ратифіковані у встановленому законом порядку, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, а також відомчі нормативні документи Служби безпеки України, які наявні у відкритому доступі.

Інформаційною та емпіричною базою дисертаційної роботи є науково-періодичні видання, статистичні матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, на монографічному рівні розкрити сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі чого розробити й надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад реалізації цієї програми.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема, у роботі:

вперше:

– визначено напрями реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, які передбачають здійснення внутрішнього контролю; посилення антикорупційної складової в роботі цього державного органу; забезпечення професійної етики й доброчесності; науково-освітнє супроводження відповідних заходів;

– аргументовано, що порядку здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України притаманні такі особливості: по-перше, наявність спеціального нормативно-правового підґрунтя здійснення відповідної діяльності; по-друге, залучення внутрішніх і зовнішніх суб'єктів контролю для забезпечення незалежності оцінки, які наділені своїм особливим правовим статусом, що зумовлено специфікою діяльності Служби безпеки України; по-третє, наявність критеріїв кількісного та якісного характеру, що характеризують стан реалізації заходів антикорупційної програми; по-четверте, дотримання принципів об'єктивності, прозорості та підзвітності, які повинні бути органічно поєднані з принципом самостійності й незалежності Служби безпеки України; по-п'яте, моніторинг має здійснюватися системно та безперервно;

– здійснено класифікацію функцій Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як суб'єкта реалізації адміністративної програми, а саме виокремлено: контрольну; нормотворчу, взаємодії та координації; організаційно-управлінську; інформаційну;

удосконалено:

– теоретичний підхід щодо визначення поняття та структури адміністративно-правового механізму реалізації Службою безпеки України антикорупційної програми, до елементів якої було віднесено: принципи запобігання та протидії корупції в системі Служби безпеки України; нормативно-правові засади; суб'єкти реалізації; відомчу адміністративну правотворчість; адміністративно-правові інструменти;

– положення щодо переліку адміністративно-правових інструментів реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі аналізу яких зазначено, що саме вони відкривають широкі можливості для провадження адміністративно-управлінських та інших внутрішніх корегувань діяльності СБУ з метою викорінення й попередження будь-яких виявів корупції в цьому державному органі спеціального призначення з правоохоронними функціями;

– обґрунтування наукової думки про те, що особливості участі Служби безпеки України у відносинах з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України пов'язано з такими специфічними аспектами її адміністративно-правового статусу: по-перше, СБУ є правоохоронним органом, який виконує правоохоронну та правозахисну функції у сфері державної (національної) безпеки; по-друге, Служба має розгалужену внутрішньоорганізаційну структуру, яка включає в себе різноманітні за кількістю кадрового складу та обсягами функцій органи й підрозділи; по-третє, цей правоохоронний орган є суб'єктом кримінальної

процесуальної та оперативно-розшукової діяльності; по-четверте, кадри СБУ є посадовими особами, щодо яких діють усі передбачені законодавством антикорупційні обмеження;

дістало подальшого розвитку:

– твердження про те, що реалізація антикорупційної програми в Службі безпеки України суттєво зменшує ризик корупції в роботі цього правоохоронного органу, що своєю чергою підвищує соціальну довіру та посилює взаємовідносини між суспільством і СБУ, адже громадяни України вбачають у ній реальну захисну інституцію, яка володіє всіма необхідними ресурсами для забезпечення реалізації прав і свобод людини, а також захисту їх та держави загалом від різноманітних посягань;

– обґрунтування наукової думки про те, що на сьогодні в системі нормативно-правових засад діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми ключове місце посідають норми адміністративного права, адже саме завдяки їм: 1) закріплюється правовий статус СБУ, а також її органів і підрозділів, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми; 2) визначаються організаційні, управлінські, економічні та інші засади здійснення діяльності в досліджуваному напрямі; 3) закріплюється порядок здійснення моніторингу й оцінки ефективності впровадження антикорупційних заходів; 4) визначаються форми та методи діяльності спеціально уповноважених суб'єктів тощо;

– теза про те, що складність регулювання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України обумовлена декількома факторами: по-перше, масштабістю Антикорупційної стратегії, яка охоплює діяльність не лише СБУ, а й низки інших органів державної влади; по-друге, особливим правовим статусом Служби безпеки України, а також наявністю широкого переліку гарантій самостійності й незалежності її діяльності; по-третє, секретністю окремих нормативних документів, які безпосередньо регулюють роботу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як суб'єкта реалізації адміністративної програми.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як теоретичне підґрунтя для проведення подальших досліджень, присвячених теоретичним і практичним проблемам реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – для розроблення нових та вдосконалення чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, нормами яких регулюються адміністративно-правові механізми реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;

– *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України;

– *освітньому процесі* – у процесі підготовки лекційних та науково-методичних матеріалів, підручників і навчальних матеріалів з дисциплін «Адміністративне право», «Правоохоронна діяльність» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.); «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 року); «Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики» (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок. Список використаних джерел містить 205 найменувань на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, з'ясовано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, окреслено мету й завдання роботи, об'єкт і предмет, схарактеризовано методологічне підґрунтя, аргументовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження, публікації, у яких відображено його ключові теоретичні та практичні положення, а також визначено структуру й обсяг рукопису.

Розділ 1 «Теоретико-правова характеристика адміністративно-правового механізму діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми» містить чотири підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та сутність діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми як об'єкта адміністративно-правового дослідження»* узагальнено наукові підходи вчених-адміністративістів стосовно дослідження особливостей діяльності СБУ в напрямі протидії корупції, а також проблеми запобігання та протидії корупції безпосередньо в підрозділах цього правоохоронного органу.

Розкрито сутність терміна «корупція», на основі чого наголошено, що це – явище, яке виникає в соціумі як наслідок викривленого суспільного уявлення про призначення, принципи функціонування державної влади, її «гнучкості» в правових координатах і відкритості до маніпуляцій. Акцентовано увагу на тому, що особливі корупційні ризики, наявні в правоохоронному секторі, службовці якого працюють в умовах постійного психологічного тиску з боку громадськості й злочинності, систематично взаємодіють з антисоціальними елементами та групами, що змінюють внутрішні орієнтири й цінності, мають безпосередній доступ до інформації про механізми вчинення корупційних злочинів тощо. Так, одним з правоохоронних органів, на який поширюються антикорупційні обмеження, є Служба безпеки України.

Окрему увагу присвячено характеристиці наукових підходів та аналізу законодавчих засад, у яких характеризується державна антикорупційна політика. Наголошено, що державна антикорупційна політика – це напрям, курс діяльності держави в правовій, економічній, соціальній, фінансовій та інших сферах, спрямований на: по-перше, виявлення детермінантів, які зумовлюють виникнення корупції як явища; по-друге, боротьбу з корупційними правопорушеннями і злочинами; по-третє, виховання суспільства та представників державного апарату в дусі нетерпимості до будь-яких виявів корупції та поваги вимог принципів верховенства права й законності.

Окреслено основні напрями діяльності СБУ. Розкрито особливості діяльності Служби щодо реалізації антикорупційної програми.

У підрозділі 1.2 *«Поняття адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України»* зауважено, що досліджуваний у підрозділі механізм спрямований на створення як юридичних, так і організаційних, матеріально-технічних та інших умов впровадження засад відповідної державної політики.

Проаналізовано етимологічне походження термінів «механізм», «механізм управління», «правовий механізм» та «адміністративно-правовий механізм». Акцентовано увагу на тому, що головною ознакою механізму є його рухомість. Саме тому найчастіше механізми розглядають саме в технічній сфері, визначаючи ними пристрої та машини. Водночас зауважено, що недоцільним є ототожнення цієї категорії виключно з якимось матеріальним об'єктом. У цьому контексті, наприклад, можна говорити про механізм спілкування, або ж про правовий механізм. На основі аналізу наукових поглядів учених встановлено, що правовий механізм у класичному значенні – це інструментальна, комплексна конструкція, яку становлять різноманітні елементи правової системи, за допомогою яких забезпечується реалізація правових норм, інститутів, юридичних явищ або юридично значущих дій.

Запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України». Виокремлено та схарактеризовано такі елементи досліджуваного адміністративно-правового механізму: принципи запобігання та протидії корупції в системі Служби безпеки України; нормативно-правові засади; суб'єкти реалізації програми; відомча адміністративна правотворчість; адміністративно-правові інструменти.

У підрозділі 1.3 *«Нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми та місце серед них адміністративного законодавства»* акцентовано увагу на тому, що забезпечення ефективної діяльності Служби безпеки України за цим напрямом є фактично неможливим без створення якісного й ефективного нормативно-правового підґрунтя. Зауважено, що в досліджуваному контексті нормативно-правові засади як один з ключових елементів адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми вирізняються своєю індивідуальною специфікою.

Виокремлено норми Конституції України, у яких закріплено основоположні засади діяльності правоохоронних органів, зокрема в напрямі протидії корупції. З'ясовано, що Конституція як нормативно-правова засада діяльності СБУ щодо реалізації антикорупційної програми слугує декларативним документом, який встановлює підґрунтя функціонування Служби як органу спеціального призначення з правоохоронними функціями. Наведено та схарактеризовано низку міжнародних нормативно-правових актів, що визначають загальні засади протидії корупції як явищу.

Серед законів, окремі норми яких спрямовані на закріплення правових засад діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми, виокремлено та схарактеризовано такі: «Про Службу безпеки України», «Про запобігання корупції», «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки». Окрему увагу присвячено аналізу підзаконних нормативно-правових актів у досліджуваній сфері. Доведено, що саме норми адміністративного законодавства відіграють ключову роль серед правових засад діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми.

У підрозділі 1.4 *«Особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми»* наголошено на тому, що однією з найважливіших особливостей адміністративно-правового статусу СБУ як відповідального за реалізацію антикорупційної програми в діяльності цього органу є належність останнього до групи правоохоронних органів зі спеціальним статусом. Розкрито зміст адміністративно-правового статусу СБУ як правоохоронного органу.

Акцентовано увагу на тому, що одним з чинників, що впливає на формування особливого адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, є специфіка структури цього органу. З огляду на аналіз положень законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, зауважено, що до структури СБУ належать різноманітні за кількістю кадрового складу та обсягами функцій органи й підрозділи, кожен з яких має власний набір функціональних цілей, рівень конспірації, широту адміністративних повноважень тощо. За цих умов реалізація антикорупційної програми, а також провадження інших заходів протидії та запобігання корупції має враховувати інтереси та функціональну роль усіх організаційних елементів відомства. Наголошено, що це не повинно перешкоджати або обмежувати їх роботу, становити ризики розкриття службової інформації, гальмувати оперативну реакцію на правопорушення, що належить до компетенції органу.

Аргументовано положення, згідно з яким складність реалізації антикорупційної програми зумовлена тим, що Служба безпеки України є суб'єктом провадження кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності, що дає змогу працівникам СБУ обмежувати права й законні інтереси громадян на законних підставах з метою протидії та боротьби зі злочинами, які належать до компетенції цього органу. Зазначений аспект створює додаткове корупційне навантаження та ризики використання

виключного права на державний примус з метою отримання неправомірної вигоди. Через це внутрішня антикорупційна стратегія СБУ має ґрунтуватися на потребі в запобіганні розвитку подібних ризиків у реальні службові злочини.

Розділ 2 «Особливості адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Напрями реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України»* окреслено основні напрями реалізації антикорупційної політики загалом.

З огляду на положення чинного законодавства, що регламентує правовий статус СБУ та протидію корупції, а також наукові підходи, у межах яких висвітлювалися вектори реалізації антикорупційної політики, сформульовано авторський підхід щодо напрямів реалізації Службою безпеки України антикорупційної програми. До таких напрямів віднесено: 1) організацію та проведення внутрішнього контролю (реалізація контролю передбачає постановку завдань щодо виконання конкретних положень і вимог програми, а також подальшу перевірку якості, обсягів їх виконання, що дає змогу сформувати загальне бачення рівня втілення принципів державної антикорупційної політики в роботі СБУ загалом); 2) посилення антикорупційної складової в роботі Служби безпеки України шляхом реформування її діяльності та правового статусу (важливість цього напрямку полягає в тому, що реформування СБУ має відбуватись з урахуванням однієї з найважливіших стратегічних цілей – подолання корупції, причому антикорупційна програма в цьому випадку є найкращим джерелом ідей для визначення цілей і завдань майбутніх трансформацій системи функціонування СБУ); 3) забезпечення професійної етики й доброчесності (метою реалізації цього напрямку є сприяння недопущенню розповсюдження корупції в органах і підрозділах СБУ та впровадженню державних антикорупційних ініціатив, затверджених відповідними стратегічними документами, що досягається завдяки створенню та контролю за дотриманням правил професійної етики й доброчесності); 4) науково-освітнє супроводження протидії корупції в системі Служби безпеки України (цей напрям важливий для формування теоретико-практичних концепцій щодо нових механізмів попередження корупції в роботі СБУ, зокрема реалізації державних антикорупційних програм і стратегій. Сюди належить проведення наукових досліджень, семінарів, круглих столів, тренінгів тощо). Надано змістову характеристику кожному з виокремлених напрямів.

У підрозділі 2.2 *«Адміністративно-правові інструменти з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України»* зауважено, що такі інструменти спрямовані на запобігання, виявлення та протидію корупції в межах компетенції СБУ, посилення доброчесності її персоналу, забезпечення прозорості й підзвітності управлінських рішень, а також створення ефективної системи контролю й моніторингу виконання антикорупційних норм. Запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правові інструменти з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України».

На основі аналізу наукових поглядів учених і норм чинного законодавства до основних адміністративно-правових інструментів з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України зараховано: аналіз результатів роботи органів і підрозділів СБУ з виконання антикорупційної програми (наголошено, що відповідний аналіз є важливим для подальших координаційних дій, спрямованих на покращення реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України); моніторинг реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України (в контексті реалізації відомчої антикорупційної програми моніторинг дозволяє встановити, на якому етапі перебуває виконання органами та підрозділами СБУ вказівок і завдань встановлених у документі); оцінювання корупційних ризиків (зазначена процедура має широку цільову орієнтованість, а її результати використовуються, зокрема, для створення та організації здійснення відомчої антикорупційної програми).

Доведено, що саме окреслені інструменти органічно поєднують у собі процеси документального обґрунтування запобігання корупції в системі СБУ та способи оцінки результату виконання відповідних державних програм і стратегій. Наголошено, що використання цих інструментів відкриває широкі можливості для провадження адміністративно-управлінських та інших внутрішніх корегувань діяльності Служби безпеки України з метою викорінення та попередження будь-яких виявів корупції в цьому державному органі спеціального призначення з правоохоронними функціями.

У підрозділі 2.3 *«Порядок здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України»* зауважено, що моніторинг, на відміну від аналізу, – це спостереження та оцінка стану певного об'єкта в динаміці, тобто безпосередньо під час його функціонування або загального процесу існування з метою отримання поточних, оперативних і найбільш актуальних даних про нього.

Акцентовано увагу на тому, що правове регулювання моніторингу реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України регулюється декількома ключовими нормативно-правовими актами, зокрема: Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки»; постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки» від 4 березня 2023 року № 220; наказом Національного агентства з питань запобігання корупції «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками» від 28 грудня 2021 року № 830/21; наказом Центрального управління СБУ від 19 квітня 2021 року № 126, який затверджує антикорупційну програму Служби безпеки України на період з 2021 до 2024 року. Схарактеризовано норми зазначених нормативно-правових актів у частині врегулювання порядку здійснення моніторингу реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Встановлено, що оцінювання ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України становить комплексний аналіз системи показників, що використовуються для визначення рівня досягнення

антикорупційних цілей, ефективності впроваджених заходів і відповідності діяльності СБУ принципам прозорості, підзвітності й доброчесності. На основі опрацювання положень Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки виокремлено ключові індикатори, які характеризують загальну ефективність реалізації Антикорупційної стратегії та виконання цієї програми.

Розглянуто критерії оцінки ефективності виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою в діяльності Служби безпеки України. Обґрунтовано, що такі критерії є відносно умовними та не повною мірою характеризують стан виконання Програми, а отже, їх перелік має бути розширено.

Розділ 3 «Тенденції вдосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Особливості правового статусу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми»* зауважено, що значну кількість аспектів діяльності Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України урегульовано внутрішніми нормативно-правовими актами, які мають гриф «для службового використання», у зв'язку з чим проаналізовано лише загальні засади правового статусу відповідного суб'єкта в межах діяльності СБУ.

Узагальнено наукові погляди вчених, на основі чого запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правовий статус Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми». Окреслено його повноваження (сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), а також завдання та функції, які виконуються ними в процесі здійснення своєї діяльності. Зауважено, що запровадження посади Уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції мало важливе значення з точки зору забезпечення ефективної реалізації антикорупційної програми. Окреслено ключові особливості правового статусу уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції в Службі безпеки України. Як недолік зазначено, що не всі елементи адміністративно-правового статусу цього суб'єкта віднайшли своє належне законодавче закріплення, зокрема йдеться про обов'язки та відповідальність, що має вкрай негативне значення з точки зору забезпечення ефективності його функціонування.

У підрозділі 3.2 *«Напрями вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України»* констатовано, що прогалини в адміністративно-правовому регулюванні реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України обумовлені недосконалістю змісту наявних норм та/або відсутністю норм, які регулюють відповідні суспільні відносини. Наявність таких прогалин є явищем об'єктивним, що обумовлено: специфікою корупційних ризиків, які постійно змінюються та трансформуються; соціальною та економічною нестабільністю; низьким рівнем правової культури та свідомості.

Аргументовано, що складність регулювання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України обумовлена декількома факторами: по-перше, масштабістю Антикорупційної стратегії, яка охоплює діяльність не лише СБУ, а й низки інших органів державної влади; по-друге, особливим правовим статусом СБУ, а також наявністю широкого переліку гарантій самостійності й незалежності її діяльності; по-третє, секретністю окремих нормативних документів, які безпосередньо регулюють роботу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми.

У межах визначення напрямів удосконалення адміністративного законодавства в досліджуваній сфері наголошено, що: по-перше, слід покращити адміністративно-правове регулювання реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України; по-друге, переглянути критерії оцінки ефективності виконання заходів, передбачених Антикорупційною програмою; по-третє, підвищити рівень інформаційного забезпечення в контексті реалізації антикорупційної стратегії шляхом розвитку цифрової системи аналітики й обміну даними; по-четверте, підвищити якість науково-методичного забезпечення боротьби з корупцією та запобігання її виявам.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертаційної роботи наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб розкрити сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі чого розробити й надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних засад реалізації вказаної програми. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. З'ясовано, що діяльність Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми – це комплексна, багатовекторна робота органів і підрозділів Служби безпеки України, яка спрямована на забезпечення виконання вимог і завдань нормативно затвердженої державної антикорупційної програми, що забезпечує втілення антикорупційної політики у сфері забезпечення державної безпеки, зокрема діяльності СБУ, а також підтримку законності функціонування цього органу, підвищення довіри населення до його роботи.

2. Встановлено, що адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України становить комплекс спеціальних правових елементів, які забезпечують упорядкування суспільно-правових відносин у сфері внутрішньоадміністративної діяльності СБУ, проведення необхідного кола процедур, заходів, операцій і дій з виконання поставлених державною антикорупційною програмою цілей, а також практичного втілення антикорупційної політики в діяльності Служби, підтримки й забезпечення законності діяльності цього органу та підвищення

довіри населення до нього. До елементів цього механізму зараховано: принципи запобігання та протидії корупції; нормативно-правові засади здійснення такої діяльності; суб'єктів реалізації програми; відомчу адміністративну правотворчість; адміністративно-правові інструменти (сукупність форм і методів).

3. Доведено, що нормативно-правові засади діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми на сьогодні представлено: Конституцією України, міжнародними нормативно-правовими актами (ратифікованими у встановленому законом порядку) та низкою законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. Наголошено, що Основний Закон та міжнародні документи визначають найбільш важливі засади функціонування держави, зокрема її ключових органів. Найбільше коло цільових норм з досліджуваного питання закріплено на законодавчому та підзаконному рівнях. Аналіз останніх дав змогу констатувати, що в системі цих правових засад чільне місце посідають норми адміністративного права, адже саме за допомогою останніх: 1) закріплюється правовий статус СБУ, а також її органів і підрозділів, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми; 2) визначаються організаційні, управлінські, економічні та інші засади здійснення діяльності в досліджуваному напрямі; 3) закріплюється порядок здійснення моніторингу та оцінки ефективності впровадження антикорупційних заходів; 4) виокремлюються форми та методи діяльності спеціально уповноважених суб'єктів тощо. Акцентовано увагу на тому, що попри розгалуженість нормативно-правового матеріалу, у вказаній сфері існує низка недоліків, зокрема пов'язаних із регулюванням порядку здійснення моніторингу виконання антикорупційної програми, а також застосування низки інших інструментів та засобів у цій сфері.

4. Аргументовано, що реалізація антикорупційної програми в роботі СБУ має пріоритетне значення не лише для цього правоохоронного органу, а й національної безпеки загалом, адже Служба безпеки України концентрує в собі широкі та виключні повноваження, які надають можливість впливати на суспільство, обмежувати права та інтереси окремих його представників. Доведено, що наявність корупційної складової в межах такого важливого органу вкрай негативно впливає на якість виконання його кадровим складом цільових, критичних функцій. Водночас реалізація державної програми дає змогу комплексно підійти до проблеми подолання та попередження корупції в СБУ, адже така діяльність проходить одночасно за різними напрямками та із застосуванням різного набору адміністративно-правових інструментів.

5. Констатовано, що реалізація антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України відбувається за чотирма ключовими напрямками: організація та проведення внутрішнього контролю; посилення антикорупційної складової в роботі Служби безпеки України за рахунок реформування її діяльності та правового статусу; забезпечення професійної етики й доброчесності; науково-освітнього супроводження заходів протидії корупції в системі Служби безпеки України.

6. Зазначено, що адміністративно-правовими інструментами реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України слід вважати сукупність закріплених у нормах чинного законодавства правових форм, засобів, методів і механізмів, які в комплексі забезпечують ефективне впровадження антикорупційних заходів у діяльності СБУ. Вони спрямовані на запобігання, виявлення та протидію корупції в межах компетенції Служби, посилення доброчесності її персоналу, забезпечення прозорості та підзвітності управлінських рішень, а також створення ефективної системи контролю й моніторингу виконання антикорупційних норм. До переліку вказаних інструментів віднесено: 1) аналіз результатів діяльності органів та підрозділів СБУ з виконання антикорупційної програми; 2) видання внутрішньоорганізаційних актів, у яких набувають закріплення питання протидії корупції з огляду на наявну державну політику в зазначеній сфері; 3) моніторинг виконання антикорупційної програми; 4) оцінювання корупційних ризиків.

7. З'ясовано, що здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України відіграє важливу роль у контексті забезпечення послідовного, якісного та адаптованого до нових викликів, виконання заходів, передбачених цією Стратегією. Наголошено, що значення відповідного моніторингу полягає в тому, щоб забезпечити постійний контроль за виконанням антикорупційних заходів, а отже, завдяки йому виявляються недоліки в реалізації заходів, передбачених Антикорупційною стратегією, що дозволяє: оперативно коригувати політику запобігання корупції, удосконалювати механізми контролю та посилювати відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, а також внести зміни у відповідні нормативно-правові акти.

8. Обґрунтовано, що правовий статус уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції в Службі безпеки України означені такими специфічними властивостями: 1) нормативно-правова основа його діяльності ґрунтується не лише на положеннях загального законодавства, яке регулює порядок реалізації Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, а й внутрішньовідомчих актах СБУ, які мають гриф «для службового користування»; 2) уповноважений підрозділ є самостійним і незалежним від інших підрозділів Служби безпеки України, що забезпечує ефективне й неупереджене виконання його завдань і функцій; 3) незалежність поєднується з підзвітністю Уповноваженого Національному агентству з питань запобігання корупції, а отже, він несе відповідальність за неефективне виконання антикорупційних заходів у СБУ; 4) має обмеження в діяльності, оскільки Уповноваженого обмежено в політичній діяльності й зовнішніх контактах, що можуть вплинути на його неупередженість; 5) переважна більшість повноважень мають контрольно-наглядний та інформаційно-аналітичний характер. Як недолік зазначено, що не всі елементи адміністративно-правового статусу уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції набули свого належного законодавчого закріплення,

зокрема йдеться про обов'язки та відповідальність, що має вкрай негативне значення з точки зору забезпечення ефективності його функціонування.

9.3 метою вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України запропоновано:

1) переглянути Типове положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, до якого слід додати окремий розділ, у якому буде закріплено обов'язки та юридична відповідальність уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) та чітко окреслено коло відповідних обов'язків, невиконання або неналежне виконання яких може тягнути настання юридичної відповідальності;

2) продовжити термін дії Антикорупційної програми Служби безпеки України на 2021–2024 роки на три роки, з такими змінами: по-перше, визначити суб'єкт, який відповідає за реалізацію та здійснення контролю за процесом впровадження заходів, передбачених Антикорупційною стратегією; по-друге, більш детально окреслити порядок і процедури здійснення моніторингу; по-третє, переглянути критерії оцінки ефективності виконання заходів, передбачених Антикорупційною програмою, які запропоновано поділити на якісні та кількісні;

3) удосконалити організаційні засади реалізації антикорупційної програми, що передбачатиме покращення: а) кадрового забезпечення, у контексті чого запропоновано: посилити вимоги до кандидатів на посади в СБУ; запровадити сучасні оцінки кадрів; інтегрувати регулярні тренінги, навчальні програми та просвітницькі заходи з питань антикорупційної етики; б) інформаційного забезпечення; в) науково-методичного забезпечення, яке сприятиме систематичному навчанню та вдосконаленню знань, навичок і компетенцій працівників СБУ, що є необхідною умовою для ефективної боротьби з корупцією та запобігання її виявам; г) процедур впровадження сучасних технологій у процес моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кузнецов Д. Д. Особливості реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії в діяльності Служби Безпеки України як правоохоронного органу. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 293–298.

2. Kuznietsov D. To the characteristics of the legal framework of the Security Service of Ukraine in the implementation of the State Anti-Corruption Program for the execution of the Anti-Corruption Strategy. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. P. 176–180.

3. Kuznietsov D. The concept of the administrative and legal mechanism for implementing the State Anti-Corruption Program for the execution of the Anti-Corruption Strategy in the activities of the Security Service of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. P. 91–95.

4. Кузнецов Д. Д. Адміністративно-правові інструменти з реалізації Державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 229–233.

5. Кузнецов Д. Д. Напрями реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *KELM*. 2024. № 5 (65). С. 165–169 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кузнецов Д. Д. Міжнародно-правові засади діяльності служби безпеки України щодо реалізації державної антикорупційної програми з виконання антикорупційної стратегії. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.

7. Кузнецов Д. Д. До характеристики ключових елементів адміністративно-правового механізму реалізації державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії в діяльності Служби безпеки України. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 122–124.

8. Кузнецов Д. Д. Вплив організаційної структури СБУ на процес реалізації державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 лют. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 139–141.

АНОТАЦІЯ

Кузнецов Д. Д. Адміністративно-правовий механізм реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб розкрити сутність та узагальнити особливості адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України, на основі чого опрацювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації такої програми.

Удосконалено поняття та розкрито сутність діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної як об'єкта адміністративно-правового дослідження. Визначено поняття адміністративно-правового механізму реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Надано характеристику нормативно-правовим засадам діяльності Служби безпеки України щодо реалізації антикорупційної програми та встановлено

місце серед них адміністративного законодавства. З'ясовано особливості адміністративно-правового статусу Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми в діяльності зазначеного органу. Окреслено напрями реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Схарактеризовано адміністративно-правові інструменти з реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Розкрито порядок здійснення моніторингу й оцінки ефективності реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України. Узагальнено особливості правового статусу Уповноваженого з питань запобігання корупції Служби безпеки України як відповідального за реалізацію антикорупційної програми. Запропоновано напрями вдосконалення адміністративно-правових засад реалізації антикорупційної програми в діяльності Служби безпеки України.

Ключові слова: Служба безпеки України, антикорупційна програма, Антикорупційна стратегія, адміністративно-правовий механізм, нормативно-правові засади, адміністративно-правовий статус, напрями реалізації, адміністративно-правові інструменти, порядок, моніторинг, ефективність, уповноважена особа, вдосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Kuznietsov D. D. Administrative and legal mechanism for implementing the anti-corruption program in the activities of the Security Service of Ukraine. – *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 «Administrative law and process; financial law; information law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The dissertation study provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific task, which was to reveal the essence and generalize the features of the administrative and legal mechanism for implementing the anti-corruption program in the activities of the Security Service of Ukraine, on the basis of which to develop proposals and recommendations aimed at improving the administrative and legal principles for implementing such a program.

The concept of the Security Service of Ukraine's activities in implementing anti-corruption as an object of administrative and legal research has been improved and the essence of the activities of the Security Service of Ukraine in implementing anti-corruption as an object of administrative and legal research has been revealed. The concept of the administrative and legal mechanism for implementing the anti-corruption program in the activities of the Security Service of Ukraine has been defined. The normative and legal principles of the activities of the Security Service of Ukraine in implementing the anti-corruption program have been characterized and the place of administrative legislation among them has been established. The features of the administrative and legal status of the Security Service of Ukraine as responsible for implementing the anti-corruption program in the activities of the Security Service of Ukraine have been clarified. The directions for implementing the anti-corruption program in the activities of the Security Service of Ukraine have been

outlined. The administrative and legal instruments for the implementation of the anti-corruption program in the activities of the Security Service of Ukraine are described. The procedure for monitoring and assessing the effectiveness of the implementation of the anti-corruption program in the activities of the Security Service of Ukraine is disclosed. The features of the legal status of the Commissioner for Corruption Prevention of the Security Service of Ukraine as responsible for the implementation of the anti-corruption program are summarized. Directions for improving the administrative and legal principles for the implementation of the anti-corruption program in the activities of the Security Service of Ukraine are proposed.

Keywords: Security Service of Ukraine, anti-corruption program, Anti-corruption Strategy, administrative and legal mechanism, regulatory and legal principles, administrative and legal status, areas of implementation, administrative and legal instruments, procedure, monitoring, efficiency, Authorized person, improvement, administrative legislation.